

QORAQALPOQ ETNO MADANIYATIDA FOLKLORDAGI QO'SHIQLARINING TEORIYALIK AHAMIYATI

Abatova Gulnaz Maksetbaevna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali assistent o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10297274>

Annotatsiya. Ushbu maqolada qoraqalpoq etnomadaniyatining o'ziga xosligi, qoraqalpoq folklor qo'shiqlarining tarixiy manbaalari, ularning xalq turmush tarzidagi tutgan o'rni va ahamiyatini ilmiy nazariy o'rganilishi bayon qilingan.

Kalit so'zlar: madaniyat, folklor, etno, qo'shiq, jirov, baxshi, san'at, musiqa.

FOLKLORE IN KARAKALPAK ETHNO-CULTURE THEORETICAL SIGNIFICANCE OF HIS SONGS.

Abstract. The peculiarities of Karakalpak ethnoculture, historical sources of Karakalpak folk songs, their role and importance in the national way of life are described in the scientific-theoretical study.

Keywords: culture, folklore, ethno, song, jirov, bakshi, art, music.

ФОЛЬКЛОР В КАРАКАЛПАКСКОЙ ЭТНОКУЛЬТУРЕ ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЕГО ПЕСЕН.

Аннотация. В данной статье описываются своеобразие каракалпакской этнокультуры, исторические истоки каракалпакских народных песен, их роль и значение в быту народа.

Ключевые слова: культура, фольклор, этно, песня, жиров, бахши, искусство, музыка.

Qoraqalpoq akademigi J.Bazarbaev qoraqalpoq folklor asarlarini xalqning etnomadaniyatidagi tutgan o'rni bo'yicha quyidagicha ta'rif beradi: "...Bobolarimizning ongi va donoligi bilan yaratilgan dastlabki tosh yozuvlar va bitiklar, xalq og'zaki namunalaridan tortib, bugungi kunda kutubxonalarimizning xazinalarida saqlanib kelinayotgan ming-minglab qo'lyozmalar bizning buyuk ma'naviy boyligimizdir. Buningdek katta me'rosga ega bo'lgan xalq dunyoda kamdan-kam uchraydi.¹"

Etnomadaniyat biror xalqning kelib chiqishi, uning madaniyati, turmush tarzi, ma'naviy-ma'rifiy xususiyatlarini tarixiy jarayon (davr)larda ravnaq topib, hozirgi kunimizgacha rivojlanib kelayotgan ma'naviy hamda madaniy merosini o'rganish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Etnomadaniyat atamasi ikki iboradan tashkil topgan bo'lib: etno va madaniyat so'zlari qo'shilmasidir. Etno – yunoncha – elat, xalq demakdir va shu bilan birga, ma'lum bir elat yoki xalqqa bo'lgan ishora, ko'rsatuv.

Madaniyat - arabcha Madina (shahar, kent) so'zidan kelib chiqqan deyiladi². Shahar ma'nosida kelgan madaniyat so'zining talqini kishilar hayotini ikki turdagi ko'rinishi, ya'ni ko'chmanchi-dashtu-sahrolarda yashovchi xalqlar hamda shaharda yashab, shaharga xos turmush tarzida yashovchi xalqlarga nisbatan ishlatilib kelingan. Maqolada madaniyatshunoslik nuqtai-nazaridan qoraqalpoq xalqi madaniyatida folklor qo'shiqlarining tutgan o'rni nazariy jihatdan o'rganilib ahamiyati ko'rsatib o'tiladi:

¹ J.Bazarbaev. "Milliy ideya-bizin ideyamiz".No'kis ;Bilim, 2003. 235-bet

² Vatan tuyg'usi. Toshkent, O'zbekiston 1996 - y. 114 -115 -b. b.

Etnomadaniyat quyidagi tamoyil va sifatlarni yoritishni o'zida aks ettiradi: etnomadaniyat tarixiy jarayon sifatida tarkib topib davrlar mobaynida ma'lum bir yutuq va kamchiliklarni o'zida namoyon bo'lganligini etnomologik sifat masalasida jamiyat ma'naviy-madaniy hayotini avlodlardan avlodga yetkazib, uning kelajagi uchun zamin yarata olganligini;

- o'tmish madaniyatni ongli ravishda o'rganish, uni o'rganib olmasdan turib madaniy merosni yangi jamiyat farovonligi yo'lida qo'llashga asos bo'lmasligini;

- diniy, Islomiy merosni chuqur o'rganish, uning milliy ma'naviyat va madaniyatning oliy sifati ekanligini;

- Markaziy Osiyo hududi moddiy-ma'naviy madaniyatning shakllanish va taraqqiyot markazi ekanligini;

- Markaziy Osiyo xalqlari ma'naviyatining tarixiy taraqqiyoti va uning mohiyatini to'g'ri tushunishni;

- Sharqiy xalqlari ma'naviy madaniyatining asosiy tub negizlarini to'laligicha (tadqiqotlar asosida) o'rganish kabilarga e'tibor qaratadi.

Etnomadaniyat sifat va tamoyillarni har tomonlama o'rganish va kundalik faoliyatga tadbqiq etish maqsadida:

Birinchidan - ajdodlarimizning tarixiy evolutsiya davrlarida qo'lga kiritgan yutuqlarini;

Ikkinchidan - xalqimizning madaniy-ma'rifiy merosi, milliy qadriyatlari, urf-odatlarini, rasm-rusmlarini;

Uchinchidan - xalqimizning odob- axloq saboqlaridan namunalarni mukammal o'zlashtirishdir.

Milliy madaniyatimizning yanada rivojlantirishda etnomadaniyatning o'rni katta bo'lib, mustaqillikka erishgan har bir davlatning ma'naviy poydevori mustahkam bo'lgandagina, u baquvvat bo'lib, keng ko'lamda rivojlana oladi. Buning uchun esa ajdodlarining ming yillar davomida yaratgan bebaho merosi: xalq madaniyati an'alarini tiklashi, taraqqiy ettirishi va undan aql idrok bilan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Ming asrlar mobaynida shakllanib, bugungi kungacha yetib kelgan qoraqalpoq folklor san'ati o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Folklor san'ati- chin ma'noda xalqning tilidir. Chunki folklor asarlari xalq tomonidan yaratilgan bo'lib, xalqning turmush tarzini, orzu-umidlari, istaklarini o'zida mujassam etib bugungi kungacha avlodtan-avlodga yetib kelgan.

“Qoraqalpoq folklorini o'zida jamlagan 100 to'mlik to'plamni nashrdan chiqarildi. Ushbu toplamda baxshichilik san'ati, qoraqalpoq dostonlari, ularni kuylash shakllari bayon qiligan bo'lib, tom ma'noda qoraqalpoq xalqi tarixi, voqealari, turmush tarzi aks ettirilgan she'rlarda xalq san'atidir, - deydi "Nuroniy" jamg'armasi Qoraqalpog'iston bo'limi rahbari Xusniddin Sharof.

Xalq og'zaki ijodiyoti kitobining birinchi nusxalari o'tgan asrning 30-yillarida chop etilgan bo'lib barcha dostonlarni birma-bir to'plash va xalqqa yetkazish murakkab jarayondir.

Qoraqalpoq folklor asarlarining tematikasi xilma-xil bolganligi sababli uning musiqa janri tomonidan murakkabligi bilan chambarchas rivojlanib keladi. Folklor qo'shiqlari xalqning hayot tarzida, madaniyatida shunchalik muhim ahamiyatga egaki, ularni bir-biridan ajratib ko'rishimiz mumkin emas. Bu haqida filologiya ilmlarining doktori N.Dawqaraev "...Qoraqalpoq xalqi-

o'zining qayg'uli kunlarida ham quvonchli kunlarida ham qo'shiqsiz, musiqasiz, og'zaki poeziyasiz yashay olmaydi. "-deb ta'kidlab ko'rsatadi.³

Qo'shiq insonga tug'ilishi bilanoq hamroh boladi. Rus tadqiqotshisi A.Belyaev 1903 yili Sanktpeterburg universitetida talabalik davrlaridanoq folklori yig'ish va tadqiqot ishlari bilan qoraqalpoq ovullaridan boshlagan bo'lib, xalqning folklor asarlarini eshitib, tan berish ularni "Qoraqalpoqlar sahro bulbulari" deb bekorga ta'rif bermagan.

Qoraqalpoq xalqining o'ziga xosligi etno madaniyatini ko'rsatuvchi xalq qo'shiqlari, milliy urf-odatlar, marosim va tomosha san'ati, xalqning kundalik hayotiga singib ketgan. Masalan: Salt-da'stur jirlari xalq poeziyasida qanday ahamiyatli o'rin egallasa, musiqa folklori ham shunday qimmatli o'ringa ega. Chunki, har bir qo'shiq o'zining ovozi bilan mos bo'lib, qancha irg'aqlarga boy bo'lsa, xalqning yuragiga shunchalik yaqin keladi. Shuning uchun qadimgi davrlardan buyon dastur jirlarining xalqning yodida unutilmay saqlanib qolayotganining o'zi ham musiqa folklorining doimiyligiga bog'liqdir.

Qoraqalpoq dastur jirlari xalqning urf-odati, o'yin-zavq va milliy belgilarini o'zida jamlagan, uning tarixiy rivojlanish protsesi bilan zich bog'liqlikda yaratilgan. Dastur jirlarida odamzod dunyoga kelib chillaxonada yotgandan boshlab, uylanish, qiz uzatish, to'y qilish va shunga o'xshagan xalqning etnografik dasturlarining hammasida ham ushbu qo'shiqlar ijro etilgan.

Ona o'z farzandini qo'liga olib "Alla" aytsa, qiz yigitlar bazmlarda bir-birini maqtab, hazillashib qo'shiq aytishgan. Musibat tushgan xotin-qizlar yo'qlov aytsa, yoshlar kechalari uyma-uy kirib ramozon qoshiqlarini aytgan. Bularning hammasi ham musiqasiz aytilmay, xalq eng yaxshi musiqalarni ularga bag'ishlagan. Dástúr jırınıń ko'p aytiladigan turlaridan biri bu "alla"dir. Alla qoraqalpoqlarda "ha'yyiw", "besik jiri" deb ataladi.

"Besik jiri"- u xalqning og'zaki poetikasida uzoq davrlardan beri aytilib kelayotgan nozik turlardan biri. Ona o'z bolasiga yupatish maqsadida uning kelajagi haqida o'zining eng yaxshi tilaklarini bolasiga musiqa orqali bayon qiladi. "Besik jiri"nda bolakayni chaqaloqlik paytidan boshlab, qo'shiqni hirgoya qilish orqali musiqa eshitish iste'dodini tarbiyalab boradi. Chunki, xalq har bir qo'shiqni o'ylanmasdan aytgan emas, unga o'z davrining eng yaxshi axloqiy xususiyatlarini singdirib kuylagan.

Sharqning taniqli olimi Abu Ali Ibn Sino o'zining "Tib qonunlari" asarida bola tarbiyasiga alohida e'tibor qaratib quyidagicha fikr aytadi: "Bolaning mijozini kuchaytirmoq uchun unga ikki narsani qo'llamoq kerak. Biri, bolani asta-sekin tebratish, ikkinchisi, uni uxlatish uchun aytish odat bo'lib qolgan musiqa va allalashdir. Shu ikkisini qabul qilish miqdoriga qarab bolaning tanasi bilan badantarbiyaga va ruhi bilan musiqaga bo'lgan iste'dodini hosil qiladi deb ko'rsatadi.⁴

Shu ikkalasini qabul qilish mig'doriga qarab, bolaning tanasi bilan jismoniy tarbiyaga va ruhi bilan musiqaga bo'lgan qobiliyatini paydo qiladi.

Shuningdek, "ha'yyiw" qoraqalpoq xalqida erkaklar, asosan buvalar tomonidan ham ijro qilinib, u "gań-gań" yoki "ha'nnay" deb ataladi. Buvalar repertuaridagi "ha'yyiw" xalq orasida "termishlar" deb yuritiladi. Uning namunasi quyidagicha:

³A.Nadirova. Qoraqalpaq muzika tarixi. 2018 Tashkent.6-bet

⁴ Asqar.F. Musiqa va inson manaviyati .Toshkent.2000. 18-bet.

Ala'at bult ay bolmas,
Ala' kewlim jay bolmas,
Alti ulusti' balasi,
Alpa'gima say bolmas,

Hannay, hannay, han-na.nay....⁵

Dastur qo'shiqlarining yakka turida xo'r bo'lib aytiladigan turi "Ha'wjar". "Ha'wjar" yoki "yor-yor" to'yda ommaviy bo'lib, to'y boshlangan paytida ijro qilingan. "Ha'wjar" bilan "yor-yor" ikkalasi bir so'z. Turk tilida so'zlashuvchi xalqlarning "J" bilan so'zlashuvchilari "Ha'wjar" degan bo'lsa, "Y" bilan so'zlashuvchilari "yor-yor" deb ataganlar. "Ha'wjar" ilgari "o'lan" deb ham atalgan.

Buni dastur bo'yicha ko'pincha uzatiladigan qiz o'zining ota-onasi, qarindoshlari va tug'ilib o'skan eli bilan xayrlashish uchun aytiladi.

Oz akemi' esigi,
Jupar esik hawjar,
Kirsem-shiqsam shashimdi,
Siypar esik hawjar.
Qayin atamni' esigi,
She'ngel esik hawjar,
Kirsem-shiqsam shashimdi,
Jular esik hawjar.⁶

Qo'shiqning musiqasi juda oddiy tuzilgan, uning diapozoni kvintadan oshmaydi.

Qoraqalpoq xalq afsonalarida "To'y boshlab o'lan aytdi" degan gapni ko'p eshitamiz. Chindan ham to'yni boshlovchi terme aytib, yoki o'lan qo'shiq ko'rinishida boshlaydi, qoraqalpoq tilida o'lan so'zi so'nggi davrlarda aktiv qo'llanilmaydi, bu faqat qozoq, o'zbek tilida saqlangan.

To'y boshlashni kasb qilib yurgan ayrim so'z chevarlari ham bo'lgan. To'y boshlovchi o'zining o'rganib olgan to'y boshlash qo'shig'ini aytib, yana unga o'zining shoirligini qo'shib to'y beruvchini ko'tarmalab maqtaydi. Hawjarni xalq dostonlarida ham ko'rishimiz mumkin. Masalan, Alpomish dostonidagi Gulshin cho'ri bilan Qultayning hawjar aytishi xalq salt-jirlarining gavdalanishi bo'ladi. Hawjar qo'shig'ining namunalari quyidagicha bo'lib keladi:

Jilama ukem, jilama,
Toy seniki yar-yar.
Toqsan basli aq orda,
Uy seniki yar-yar.
Bagda bedew kisneydi,
At boldim dep yar-yar,
Uzatqan qiz jilaydi,
Jat boldim dep yar-yar.

⁵ Paxratdinov.Q. Madeniyat ham sport., 23.04.2011. -№ 15-16 (448-449). 7 bet.

⁶ Nizanov.M. Qaraqalpaqlar. Ekinshi kitap., Bilim.2020. 273-bet.

To'y boshlab, ha'wjar aytib, jir-jirlap, ko'pchilikga o'yin-zavq ko'rsatgan so'z chevari o'zining poetik so'zga ustaligiga qarab gapirgan gapini aytgan qo'shig'ini irg'oqga solib, yig'ilgan ko'pni og'ziga qaratadi.⁷

Bet ashar. Betasharni shoir odam, so'zga chevar qo'shiqchilar boshlaydi. Bet ashar ikki hil bo'ladi. Birinchisi "aytim", ikkinchisi "bet shar". Betasharning aytim turi-kelinchak el chetiga kelib, ovul orasi bilan, yurib kelayotganida kelinchak kelganligini, to'yning bo'lishini xalqqa ovoza qilish maqsadida aytilgan. Bu aytimning namunasi qu'ydagicha bo'ladi:

Kelinshek keldi kóriniz,
Kórimligan beriníz,
Alagula demeńiz,
Atin aytip qoymaníz.⁸

"Bet ashar" tugagandan so'ng kelinchakning yuzidagi ro'mol ochiladi. Baxchi-jirov musiqalari, kurash tushish, ko'pkari singari o'yin-tomoshalar bilan davom ettiriladi.

Shu bilan bir qatorda qoraqalpoq og'zaki ijodi da yo'qlov qo'shiqlari ham saqlangan bo'lib xalq og'zaki ijodining namunasi sifatida yashab kelmoqda.

"Ómir bar jerde ólim bar", "Shayqalmaytuğın teńiz, terbelmeytuğın taw bolmaydı" deyilgan xalq donolik so'zlari bo'lib, odamlar "alla" aytib bola o'stirib, "háwjar"(yor-yor)aytib qiz uzatsa, "yo'qlov" aytib odamni so'nggi manzilga jo'natgan. Qoraqalpoq adabiyotida bunday qo'shiqlar "muń-sher" qo'shiqlari deb yuritiladi.

"Yo'qlov"lar yaqin qarindoshlaridan ayrilgan, boshiga ayriliq musibati tushgan odamga ko'ngil aytish, unga tasalli berish uchun aytilgan. "Yo'qlov"ning boshqa qo'shiqlardan farqi uni faqat ayollar ijro etadi. Musibat tushkan uyning eng jonkuyar odami yoki bo'lmasa professional yo'qlovchi ayollarni chaqirtib, yo'qlov aytiradigan bo'lgan. Aksincha, yengil yo'qlovni duch kelgan ayollar shu odamni yoki o'zining avvalgi o'lgan qarindoshlari uchun yig'lagan. "Hárkim óz ólisin aytıp jılaydı" degan gap ham shunga bog'liq aytilgan.

"Yo'qlov" aytish qoraqalpoq xalqida azaldan mavjuddir. "Yo'qlov" namunalarini "G'o'rug'li" dostonida ham ko'rishimiz mumkin. G'o'rug'li o'lmay turib, men o'lganda meni eslab qanday yig'laysiz? deganida:

Ag'a yunis peri:
Shamli belden at qashqirdiń izi joq,
Qiriq jigítke shúlen berdiń duzi joq,
Góruğliniń uli túwe qizi joq,

Dúnyadan biyperzent o'tken sultanim. – deyishi ham yo'qlov qoraqalpoq xalqining eski dasturlaridan ekanligidan dalolat beradi. (Qaraqalpaq folklori)

"Bádik". Qadimda odamlar qo'shiqning kuchi bilan tanasiga toshgan "bádik" yarasini (вергнения оспа)bolani tuzatmoqchi bo'lishgan. Kasal bo'lgan bolani kun botmasdan oldin, o'rta yotqizib qo'yib, jamoa bo'lib qo'shiq aytishgan:

Bádik ala,
Bádikti kóshire kór, "alla tala",

⁷ Ayimbetov Q. Xaliq danaligi., 14-bet.

⁸ Ayimbetov Q. Xaliq danaligi., 15-bet.

Iziñnen jiberermen otli shala,
Qáyerinde turadi bádil qurgir,
Otirayin degende shipa turgir,
Quwirganda jigilip moyni singir.

Qoraqalpoq xalq folklori va musiqa merosida tarixiy mavzu yoritilgan qo'shiqlar katta o'rin egallaydi. Bunday mazmundagi qo'shiqlar xalqning boshidan o'tgan tarixiy voqealarga qurilgan bo'lib, ular xalq ijrochilari tomonidan uzoq zamonlardan buyon jirlanib yani ijro qilinib kelingan. Shuning uchun ham bunday musiqalar "tarixiy jirlar" yoki "tarixiy qo'shiqlar" deb ataladi. Ushbu turkumga kiruvchi musiqalarni qoraqalpoq tilida "jirlar" deb atalishini ko'plab uchratamiz.

Qoraqalpoq xalqida tarixiy jirlar qisqacha qu'ydagilardan iborat:

Xulosa qilib aytganda bugungi yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda, manaviyatini yuksaltirishda ko'plab usullar va vositalar, metodlar mavjud, biroq bu usul va metodlar birinchi navbatda etnomadaniyatning ibtidosi sanalgan folklor namunalariga suyanilgan holda amalga oshirilsa, yanada samarali va ta'sirchan bo'ladi. Ma'lumki har bir san'at turi o'zi rivojlanish tarixi va nazariyasiga egadir. Muayyan san'at turlari bilan bog'liq bo'lgan adabiyotshunoslik, teatrshunoslik, musiqashunoslik, madaniyatshunoslik, tasviriy san'atshunoslik kabi fan sohalari ham mavjuddir. Ularning folklor bilan munosabati qanday degan savol uyg'onadi. Folklor bilan san'at turlarining nazariyalari ortasida o'z ora ilmiy munosabat mavjud. San'at turlarining nazariyalari o'z rivojlanish jarayonlarining tub ildizlari xalq ijodiyotining nazariy metodologiyasiga asoslanadi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib shuni aytish mumkinki, taraqqiy etib borayotgan Yangi O'zbekistonimizda milliy o'zlikni o'zida mujassam etgan boy folklor san'ati zamonaviy imkoniyatlar bilan boyitilib, rivojlanib bormoqda. Zero o'tmishi buyuk elning, kelajagi buyukdir. Shunday ekan biz tadqiqotchilar, xalqimizning durdona merosini o'zidn olib yoshlar ongiga singdirsak va ko'plab tadqiqotlar olib borib ilmiy nazariy xulosalar bersak yaxshi natijaga erishish mumkin.

REFERENCES

1. Ayimbetov.Q. "Xaliq danaligi".
2. "Vatan tuyg'usi". Toshkent, O'zbekiston.1996.
3. J.Bazarbaev. "Milliy ideya-bizin ideyamiz". No'kis; Bilim. 2003.
4. A.Nadirova. "Qaraqalpaq muzika tarixi". Tashkent.2018.
5. Paxratdinov.Q. "Mádeniyat hám sport"., 23.04.2011.
6. Nizanov.M. "Qaraqalpaqlar". Ekinshi kitap., Bilim.2020.
7. Asqar.F. "Musiq va inson manaviyati". Toshkent.2000.
8. Allambergenovna A. R. THE MANIFESTATION OF EUROPEAN AND NATIONAL TRADITIONS IN THE OPERA "GULAYIM" //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2022. – T. 2. – №. 2. – С. 185-187.
9. Абатбаева Р. А. ҚОРАҚАЛПОФИСТОН МУСИҚА МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МАШХУР БАСТАТОР Н. МУҲАММЕДДИНОВНИНГ ЎРНИ //Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 648-653.

10. АБАТБАЕВА Р. КОМПОЗИТОР НАЖИМАДДИН МУХАММЕДДИНОВ
ИЖОДИДА ТАРИХИЙ СИЙМОЛАР //Journal of Culture and Art. – 2023. – Т. 1. –
№. 1. – С. 60-66.
11. SEGIZBAEVA G., ABATBAEVA R. QORAQOLPOG‘ISTONDA FORTEPIANO
JANRINING RIVOJLANISHIDA DILBAR ERNIYAZOVANING TUTGAN O‘RNI
//Journal of Culture and Art. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 110-114.
12. Abatbaeva, R. (2023). BALLAD GENRE BY COMPOSER NAJIMADDIN
MUHAMMEDDINOV. Modern Science and Research, 2(10), 340–343.
13. Abatbaeva, R. "International Scientific Journal Theoretical & Applied Science
manifestation of european and national traditions in the karakalpak ethno-opera
«gulayym» SOI: 1.1/TAS DOI: 10.15863/TAS http." T-Science. org 18 (2022).
14. GAYIPOVA M., ABATBAEVA R. QORAQALPOQ AKADEMIK QO ‘SHIQCHILIK
SAN’ATIDA BAZARBAY NADIROVNING TUTGAN O ‘RNI //Journal of Culture and
Art. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 84-88.
15. Abatbaeva, R. (2023). KOMPOZITOR NAJIMADDIN MUXAMMEDDINOV
DÓRETIWSHILIGINDE ERTEK JANRÍ (To‘giz to‘ngqilda bir shińkildek ertegi
tiykarında). Вестник музыки и искусства, 1(2), 46–51.
16. Gaybullaeva, X., & Abatbaeva, R. (2023). THE EMERGENCE AND
DEVELOPMENT OF A NEW CREATIVE FOLK SONG ORCHESTRA IN NEW
UZBEKISTAN. Modern Science and Research, 2(10), 163–170.
17. Allambergenovna A. R. Historical Image of" Alpamys" In Karakalpak Music (Example
in the Works of Nazhimaddin Muhammeddinov) //Best Journal of Innovation in Science,
Research and Development. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 138-144.
18. Allambergenovna A. R. Historical Image of" Alpamys" In Karakalpak Music (Example
in the Works of Nazhimaddin Muhammeddinov) //Best Journal of Innovation in Science,
Research and Development. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 138-144.
19. YO‘LDASHEV A., ABATBAEVA R. USTOZIM NESIPBAY ALEKEEV
TURSINBAEVICHNING IJODIGA BIR NAZAR //Journal of Culture and Art. – 2023. –
Т. 1. – №. 3. – С. 123-129.
20. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT
PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science
and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
21. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT
PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal
of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
22. Sag'inbaevna T. S. Cultural Life in Uzbekistan during the Years of Independence //Spanish
Journal of Innovation and Integrity. – 2023. – Т. 18. – С. 39-41.
23. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT
PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science
and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
24. Saginbaevna T. S. Management and study of culture and art. – 2022.

25. Тажимуратова Ш. С. САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
26. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.